

újdonság az, hogy latin-magyar szójegyzék is van. Mennyire szükséges volna nyelvünk jelentés-, illetőleg stílustörténetéhez az, hogy meglegyen latinból fordított kódexeink latin-magyar szójegyzéke! INOTAY ILONA művének módszere mintaszerű, a módszer alkalmazása lelkiismeretes és eredményes. A szerző nagy szolgálatot tett munkájával a magyar nyelvtörténetnek.

Mészöly Gedeon.

Bernát, az orosz kém.

Mint az alábbiakból kiviláglik, Dr. MUNKÁCSI BERNÁTOT, az Akadémia r. tagját, szerkesztem ki jelen írásomban. Amikor 70 éves lett, éveinél számosabb érdemeit több oldalról is méltatták. Az Orsz. Néptanulmányi Egyesület 1930. június 1-én közgyűlésen ünnepelte. Itt BALASSA JÓZSEF üdvözlő beszéd kíséretében az ünnepeltnek szentelt díszes emlékkönyvet nyújtott át neki. Ebben harmincnál több hazai és külföldi tudós fejezte ki magvas tanulmányokkal tiszteletét M. iránt. Az egyesület ez alkalomból öt SETÄLÄ EMILLEL együtt tb. tagjául választotta. Még több üdvözlő beszéd hangzott el. Annakutána M. megköszönte élete munkájának e legszebb elismerését. Majd visszaemlékezéseiben fölelevenítette tudósi pályája kezdeteit. Az itt következő részletekre azonban nem tért ki. Épp ezért adom őket most elő. Nevezetes mozzanat volt a Magyar Néprajzi Társaságnak amaz ülése, amelyen HÓMAN BÁLINT az elnöki székéből hangoztatta M. nagy érdemeit e társaság alapítása, folyóiratának szerkesztése, valamint a magyar néprajz és őstörténet művelése körül. Az Ethnographia (Népelet) hasábjain S. S., a Magyar Nyelvben ZSIRAI MIKLÓS, az Ungarische Jahrbücherben LÉWY ERNŐ, a Nyugatban KÚNOS IGNÁC emlékezett meg a jubileumról. Alábbi emlékezéseim azzal az időponttal kezdődnek, amikor M. már második *sibériai* tanulmányútjáról gazdag zsákmánnyal megtérve, mindjárt itthonléte első napjaiban fölkeresett. De az itt elmondottak részben már korábbi, első — votyák — útjával vannak kapcsolatban. Regényesnek tetsző, de igaz történet az egész, eleitől végig.

Ketten valánk együtt a szervitatóri Kispipában, Karikás vendéglőjében. Bernát barátomon muzsikmez lotyogott. Egyenest Szibériából hozta ide. Úgy ült benne, szemközt velem, mint akármelyik kazáni, moszkvai vagy szentpétervári iszvoscsik a trojkája élén. Magam az akkori legújabb divatkép után kiöltözve. Akkor még lehetett, mert gyakornok voltam a gyorsírodában.

Beszélgettünk. Én faggattam Bernátot híres orosz útjáról,

érthető kíváncsisággal. Észre se vettük, hogy a szomszéd bohémszoba népe — Bartók Lajos, Komáromy József, Rákosi Viktor, Szana Tamás és a többi titán — a nyitott ajtón át nagy érdeklődéssel figyel bennünket. Hogyne! 'Explozívák, spirán-sok, affrikáták, „az orosz cár“ gyanús kifejezések, aztán az az orosz öltözetű alak mellettem, aki magyarul beszél. Ez sok volt. Gyanút fogott a szárnyas képzeletű költőcsoport.

Egyszer csak odajön Karikás, int nekem és nagy aggodalmasan megkérdezi: ki az a muszka, akivel társalkodom. Az író urak kémnek vélik és rendőrért akarnak küldeni.

Ez a fiatalember csakugyan kém. De a Magyar Tudós Akadémia kémje. Az küldte ki Oroszországba holmi rokonnépek dolgainak kikémlelésére, onnan érkezett épp most és itt az én vendégem. Roppant érdekes tapasztalatokat szerzett, azokról számol be.

Karikás jól ismert, megnyugtatta hát túlbuzgó bohémjeinket. Most már érdeklődéssel tekintettek felénk. De maga Bernát bizony kétségek közt vergődött. Mit ért neki jeles tanári oklevele? Igaz, hogy könnyen jutott hozzá. A bölcsészeti kar illetékes bizottsága szó nélkül kiadta neki. Azt mondták a tudós professzorok: nevetséges volna kérdéseket intéznünk olyan jelölthöz, akinek dolgozataiból más jelölteknek felelniök kell.

De Bernát számára nem volt állás Magyarországon. Nem is igen járt utána. Elméjében Szibéria hósvatagjait járta inkább, rokonyelvű szógyökereken rágódva. Itt gyökeres, de nemcsak szógyökeres orvoslatra van szükség, gondoltam.

Gondviselést kellett játszanom Trefort, a kultuszminiszter helyett. Zsidót Trefort nem nevezett ki. Azért nem lett professzor az ő minisztersége alatt Goldziher sem.

— Van egy ötletem — mondtam szontyolodott barátomnak. — Én mellékesen házitanító vagyok egy derék zsidó családnál. A zsidó hittant is tanítom. Nem engedhettem, hogy a fiú továbbra is bukdácsoljon a religióból, hát magam vettem kezembe hittani oktatásának ügyét. A rabbi sorra buktatja el a jó módú zsidó gyerekeket. Nem azért, hogy a vizsgadíjat duplán hajtsa be rajtuk. Világért sem. Tisztára passzióból. Te elvállalhatnád a hittani órákat. A fiú anyja örülni fog a cserének. Amúgy is visszás helyzet, hogy én kálvinista pap fia létemre,

zsidó hittant és héber nyelvet magyarázzak a nebulónak. Különösen a hittannal van baj. Ezt a nagytudományí rabbi — nyilván akaratlanul — úgy szerkesztette meg, hogy *el kelljen belőle bukni*. A könyv ezzel a kérdéssel kezdődik: „Mi a tan?” És egy teljes lapon, sűrűn nyomtatva, pont nélkül, egyetlen hosszú mondatban felel a kérdésre. Csak úgy tudtam beadni tanítványomnak, hogy a hittani leckét a budai hegyek közé való kirándulással kötöttem össze.

Mikor tanítványomat jelesre levizsgáztattam s a fiú boldogan elsietett a bizonyítvánnyal, a rabbi úr így szólt hozzám:

— Tudja-e, hogy maga mit érdemelne?

A Tetemrehívásban leírt Arany-szavak igazságát éreztem: „Döbbenet által a szív ere fagy”. Hebegtem valamit.

— Hogyan tudta ezt megtenni? — faggatott tovább.

— Egyszerű dolog. Megszerettettem a hittant.

— Éppen azért — mondta. — Aki ebből a gyerekből és az én könyvemből jelest produkál, az nagy ember. Megérdemelné, hogy azt a Petőfit, aki ott a Dunaparton a kofáknak prédikál, (akkor még piac volt a Petőfi-téren) levegyék onnan, és önt tegyék a helyére.

Így megrovás helyett dicséretet kaptam. Az ijedtség korai volt.

Bernát megrökönyödve kijelentette, hogy biz ő a zsidó vallástánból mitsem tud már.

— Aztán: hittani órák? Lehet-e ilyen leckékért valamit kérni? *Legfeljebb* 50 krajcárt fogadnék el óránként. Semmi szín alatt sem többet.

— Hát én, a kálvinista, meg tudtam birkózni a zsidó hittannal? Te ne tudnál? Készülni fogsz rá, mint én tettem. Az ár iránt pedig majd megegyezünk.

Nagynehezen ráállt. De itt megint egy nagy bökkenő volt ám: én, mint gondos öre tanítványom és barátom közös ügyének, a fiú anyjával már előre szoltam a dologról. Heti két órát ajánlottam, *óránként három forint* díjazással, mivelhogy híres bócher és kész doktor veszi át az órákat. A mamával ebben egyeztünk meg. Most mit tegyek? Óriási blamázs az aszszony előtt!

Másnap — nem hiába kuktáskodtam már a parlament konyháján — ravasz diplomataképpel így kezdtem el a kényes ügyet otthon önagysága előtt:

— Egy kis baj van. Tudós barátom kevesli a három forintot! Nem volna-e lehetséges egy vallástani kurzust állítanunk be, valamennyi rokon család gyermekei számára? Mindenik fizetne 50 krajcárt. Összeszámítottam: éppen egy tucat gyerekiünk lenne s ilyenformán hat forintot hoznánk ki.

— Maga okos ember, tanár úr. Ez bizony jó lesz. Nagyon örülnék, ha sikerülne. Olyan híres ember nagy dísz a háznál.

Sikerült. A rokon csemeték, de még a szülők is megjelentek a Bernát-tartotta hittani órákon.

Bernát a héber mitológiával kezdte meg előadásait. Kár, hogy nem sztenografáltam le; nagyon érdekesek és tanulságosak voltak. Goldziher sem tudott volna magasabb színvonalon mozgó tanításokkal jönni. El is terjedt a híre Bernát roppant vallástani tudományának.

A legszükségesebbre tehát már futotta volna. Amikor pedig Goldziher megvált a budapesti zsidó hitközség titkári s egyben tanfelügyelői állásától, Bernátot választották meg utódjául. Addig azonban még sok víz folyt el a Dunán és tanítványaink — gondolom — sorra buktak a zsidó hittanból.

Tudnivaló, hogy itt arról a Bernátról szólunk, aki *Munkácsi* néven finn-ugor és egyéb nyelvtudományi munkák híres neves szerzője s akiről Trubetzkoi herceg, egyetemi tanár Bécsben, szintén hírneves tudós, azt mondta nekem az orientalista kongresszuson:

— Haragszom Munkácsi Bernátra. Miatta kellett megtanulnom magyarul.

Bernátnak különösen arra a nagy művére célzott, amelyet „Kaukázusi és árja elemek a magyarban“ címen a Magyar Tudományos Akadémia tett közzé s amely egészen új távlatokat tárt föl a magyar őstörténet s általában az emberiség múltjának kutatói előtt.

A budapesti zsidó hitközséget nagy elismerés illeti meg, hogy az új akadémikust beültette Goldziher helyére.

Új állásában Bernátnak első dolga volt a megtanulhatatlan hittant új és érthető könyvvel pótolni. De a mellett mint nagy szervező tehetség a tanfelügyelet valamennyi agendája közül új seprő módjára oly takarítást végzett, ami éjjelét-nappalát lekötötte. A vogul szógyökerek az ő íróasztala és elméje fiókjaiban már-már elszáradásra voltak ítélve. Bernát keserve-

sen panaszkodott nekem, hogy nem ér rá kinyitni azt a titkos szekrényt, amelynek nyitja egyedül önála van: Reguly Antal kéziratot vogul regéinek bűvös szekrényét. Úgy fog járni, mint elődje: sírba fogja vinni a legősibb fajta népköltés rejtélyes tárának kulcsát. Örök kár lenne.

Megint nekem kellett praktikus ötlettel helyt állanom.

— Elmegyek hozzád mindennap. Lediktálok neked a magyar fordítást. Budenz Józseffel sajtó alá rendezzük az egész Reguly—Munkácsi gyűjtést, jegyzetestül, mindenestül. Neked csak az imprimatúrát, vagyis az áldást kell mint egyházi férfinak ráadnod. Én is — mint szintén egyházi férfiú (vikárius) — ráadom a magamét.

Ez ellen már nem lehetett tenni semmit. A vogul medvénekek és egyéb hősmondák csodás világa, tudományos irodalmunk egyik legnagyobb eseménye kibontakozott szemünk előtt a törhetetlen erélyű gyűjtő és zseniális feldolgozó érdeméből.

Sajnos, sok kész tanulmány, amit kutatásainak, gyűjtéseinek további eredményeiről megírt, egyelőre az íróasztal fiókjában lappang. Az Akadémiának nincs módja, hogy napfényre hozza őket.

Éppen most mult 40 esztendeje, hogy a vogul gyűjtés első kötete: a Medvénekek napvilágot láttak. Azóta Bernátból is, magamból is *comme il faut medve* lett: jól meg vagyunk *éle-medve*. Meg is értünk sok mindent. Egyebek közt azt is, hogy a Medvénekek és a többi vogul népköltés nyomán egy jeles költő a legszebb magyarságú regék sorával ajándékozta meg már-már vérszegény elbeszélő költészetünket.

Mert a tudósi bányásmunka előhossa a mélyből ezeket a nyersanyagokat, köztük nem egy drágakövet, s a költő csiszolja őket ragyogó jegeceké.

Ez a költő: Zempléni Árpád ma már nincs közöttünk. De alkotásai, melyeknek forrását Munkácsi Bernát nyitotta meg, a külföldön is hódítanak. És bizony hiszem, itthon új meg új követőkre fognak találni. Mert az íróasztal mellett készült irodalom gyönyörű szép dolog. Ámde nincs szebb költészet, mint az, amely egy nép lelkét szólaltatja meg.

Ez az a mező, ahol a Medvénekek születtek: a folklór, a néptudomány mezeje. Ott szerzett Munkácsi Bernát oly halhatatlan érdemeket.

Budenzról írtam a Medveénekek hangján, megjelenésük után:

*Elmés férfi elmécskéje
Táplálékát vígan élje,
Sohse érje bosszús ok,
Se rövid, se hosszú, sok!*

Teljesedjék be a kiváló tanítványon a nagy mesterhez intézett vogul áldás!

Vikár Béla.

Deutsche Auszüge.

GEDEON MÉSZÖLY: *Albert Berzeviczy (v. Berzevice u. Kakas-lomnic.)* — — — — — S. 193.

MÉSZÖLY begrüsst mit ehrerbietigen Worten A. BERZEVICZY, die ruhmvolle Gestalt des politischen und wissenschaftlichen Lebens von Ungarn. BERZEVICZY ist nicht nur ein Gelehrter: er war der Vorsitzende des Parlaments in den Zeiten, wo er um die Rettung des Parlamentarismus kämpfen musste. Er war der Führer von Friedenskongressen in einer Zeit, wo die Völker einander vernichten wollten. Er wurde mehrere Zyklen hindurch zum Präsidenten der Akademie der Wissenschaften gewählt, denn er kämpfte für die Erhaltung der in der Vergangenheit wurzelnden Ideale, für die Unabhängigkeit der Wissenschaft und für die Einheit der Nation. Seit 30 Jahren ist er Mitglied der Akademie, wiederholt ihr Vorsitzender: dies beweist, dass sich die Ideale der ungarischen Wissenschaftspolitik in ihm vereinigen.

KOLOMAN TIMÁR: *A szegedi premonstrei apácák nyelvemlékei.* (Die Sprachdenkmäler der Prämonstratenserinnen von Szeged.) S. 194.

Das prämonstratenser Nonnenkloster von Szeged beschenkte die ungar. Sprachgeschichte mit zwei Codices, beide aus dem XVI. Jh. Der erste Codex wird Lányi-Codex genannt und enthält das Ordinarium der Prämonstratenser. Der zweite Codex ist eigentlich ein lateinisches, liturgisches Gesangbuch *mit ungar. Glossen*. Beide Codices befinden sich jetzt in der Bibliothek der Franziskaner von Szombathely (Steinamanger).

Verf. beschäftigt sich mit den Glossen des latein. Gesangbuches (Liber variorum cantionum) aus 1516—1518, da dieselben teilweise noch nicht veröffentlicht wurden. Aus diesen Randanmerkungen zieht er Fol-